

УДК 271.222(497.11)-722.52-36:929 Николај Велимировић, свети
271.222(497.11)-754-9(497.7)"1931/1938"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2025.1.oze.75-104>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 19. 8. 2024.

Прихваћен/Accepted: 6. 3. 2025.

Никола ОЖЕГОВИЋ

Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци

nikola.ozegovic@ff.unibl.org

Национални истраживачки универзитет, „Виша школа економије”, Москва

nozhegovich@hse.ru

ORCID: 0009-0006-6129-3873

**Др Николај (Велимировић)
као епископ охридско-битољски (1931–1938)**

АПСТРАКТ: Епископска служба др Николаја (Велимировића) у Охридско-битољској епархији, основаној 1931. године, обиљежена је свестраном природом његове личности. Иако се доласком у Македонију он окренуо мистицизму и молитвеном животу праћеним неуморним писањем, његова дјелатност се није могла ограничити само на уско схваћене црквене послове. У епархији обиљеженој великим сиромаштвом, али и богатим историјским и културним наслеђем, развио је широку социјалну и мисионарску дјелатност. Његова несвакидашња личност, реторичка вјештина и ерудиција остављале су утисак и привлачиле пажњу јавности, а изражавање ставова у вези са црквеним, друштвеним и државним питањима доводило га је и у сукоб са властима, нарочито 1937. и 1938. године.

Кључне ријечи: епископ др Николај (Велимировић), Охридско-битољска епархија, Српска православна црква, мисионарска дјелатност, добротворни рад, национални рад, сукоб са црквеним и државним врхом.

Прелазак у Македонију, на чело Охридске епархије крајем 1920, за епископа жичког др Николаја (Велимировића) (1881–1956) значио је животни преокрет. У наредном периоду дошло је до његовог духовног и интелектуалног преображаја који је обиљежио његов рад и стваралаштво наредних деценија.¹ Григорије Божовић, интелектуалац богословског образовања који је познавао еп. Николаја, упоређујући његов одлазак у Охрид са одласком Растка Немањића у Свету Гору, записао је 1929. године: „Дубоки филозоф спустио се да проучи ону неупадљиву науку народа и краја, на којој се држи живот, држи снага нације за њено обнављање у свој свеструкости његовој. Од блиставога јерарха, деспота треће и највеће наше патријаршије, Николај Велимировић је постао смирени македонски дедо-владика, свој лични Велики Инквизитор а прави светац и беспрекорни властелин македонске православне душе и – на крају прави, тек данас, православац...”² Тај унутрашњи преображај дао је печат разноликом дјеловању еп. Николаја на црквеном и широком друштвеном плану у тадашњој „Јужној Србији”.

Крајем 1931. године, престала је да постоји као самостална Охридска епархија, једна од најмањих у Српској православној цркви (СПЦ), док је еп. Николај добио на управу знатно већу епархију. Устав СПЦ, проглашен новембра 1931, донио је преуређење епархија. Македонија је била подијељена на свега три епархије: Злетовско-струмичку (центар у Штипу), Охридско-битољску (Битољ) и Скопљанску (Скопље).³ На основу члана 12 Устава, дотадашњи еп. охридски Николај извршио је спајање Охридске и Битољске епархије, чиме је основана

1 Радован Биговић, *Ог Свечовека до Бојочовека: хришћанска философија владике Николаја Велимировића* (Београд: Друштво Рашка школа, 1998), 10; Богдан Лубардић, „Николај Велимировић”, у: *Срби 1903–1914: историја идеја*, приређивач Милош Ковић (Београд: Clio, 2015), 328; Dragan Šljivić, „The Orthodox Nevercoming Land: St. Nikolaj of Ohrid and Žiča on Democracy”, *Bishop Nikolaj Velimirović: old controversies in historical and theological context*, edited by Vladimir Cvetković and Dragan Bakić (Belgrade: Institute for Balkan Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts; Los Angeles: St. Sebastian Press, 2022), 326; Зоран Милутиновић, *Преодолевање Евроје: конструкција Евроје у српској култури* (Београд: Геопоетика издаваштво, 2023), 163–164; Никола Ожеговић, „Др Николај (Велимировић) као епископ охридски (1920–1931)”, *Црквене студије*, 22/2025, 457–459.

2 Гр. Божовић, „По јужној Србији. Православско гнездо”, *Полијтика*, 18. 6. 1929, 2.

3 „Устав Српске православне цркве”, *Гласник: службени лист Српске православне патријаршије*, 15. (28) 12. 1931, 340–341.

Охридско-битољска епархија са сједиштем у Битољу.⁴ Овој епархији је био прикључен и Поречки округ, који је раније припадао Скопљанској епархији.⁵ Црквена штампа је још јесени 1922. писала о томе да ће мала Охридска епархија бити укинута и придодата Битољској епархији.⁶ Од јула 1934. године еп. Николај је био администратор Жичке епархије, док је

4 „Епархија Охридскобитољска”, *Гласник: службени лист Српске православне њашири-јаршије*, 1. (14) 5. 1932, 132; Александар Трајановски, без икаквих доказа, овако објашњава укидање самосталне Охридске епархије: „На иницијативу охридског владике Николаја Велимировића, а са циљем да се у цјелини уништи сјећање и име некадашње аутокефалне Охридске архиепископије, исто као што су поступили фанариоти прије неколико вијекова, била је укинута Охридска епархија, чије су територије биле прикључене Битољској епархији на чијем је челу остао исти.” У истом контексту се каже да су „српске окупаторске власти” именовале „вардарски дио Македоније” Вардарском бановином. Књига је штампана са предговором „архиепископа охридског и македонског” Стефана. Александар Трајановски, *Возобновување на Охридската архиепископија како Македонска православна црква и нејзиниот шемаитизам (50 години од возобновувањето на Охридската архиепископија како Македонска православна црква 1958–2008)* (Скопје: Институт за национална историја – Скопје, 2008), 204. Драги Костадиновски оцјенује да је СПЦ између два свјетска рата у Македонији имала „националистичку улогу”, те да је била „послушно оруђе монархије и великосрпске политике”, Драги Костадиновски, *Вардарскиот дел од Македонија под јурисдикција на Српската православна црква (1919–1941)* (Скопје: Менора 2003), 121. Биљана Петковска, у књизи о битољској Богословији, понавља исте оцјене док за еп. Николаја, као мјеродавну, наводи оцјену академика Петра Илиевског који је рекао да „у то вријеме није било рјечитијег човјека од Николаја, али треба да нагласимо да је он био прво Србин, а онда хришћанин”. Биљана Петковска, *Битољската догословија „Свети Јован Бослов” (1922–1941)* (Скопје: Култура, 2014), 28. Видимо који су основни ставови историографије која је настала на тлу данашње Републике Сјеверне Македоније. У овој литератури, богато књижевно и богословско стваралаштво еп. Николаја се, у најбољем случају, само успутно спомиње, али се не анализира. Створена је врло једнострана, крајње негативна слика о његовој личности, као и уопште о цјелокупном дјеловању СПЦ у Македонији за вријеме Краљевине СХС/Југославије. Тако Драги Костадиновски, у наведеном дјелу, као илустрацију „денационализаторске и хегемонистичке мисије” СПЦ у Македонији наводи наметање „мита о светосављу” који су касније прихватили „српски четничко-фашистички покрети”. При томе, некритички се позива на став комунистичког функционера Петра Стамболића који је написао да је „мит о светосављу пред рат створио Николај Велимировић за потребе мрачних сила љотићевског покрета”. Костадиновски, *Вардарскиот дел од Македонија*, 88.

5 Костадиновски, *Вардарскиот дел од Македонија*, 54.

6 Ожеговић, „Др Николај (Велимировић) као епископ охридски (1920–1931)”, 459.

за сталног епископа те епархије други пут изабран 21. јуна 1936, остајући администратор Охридско-битољске епархије до марта 1938. године.⁷

Крајем 1935. Охридско-битољска епархија имала је 152 парохије, од којих шест упражњених. У парохијској служби је било пет протојереја, 132 свештеника, седам јеромонаха, два игумана, један капелан и девет ђакона. Монашки ред је обухватао три архимандрита, три игумана, 20 јеромонаха, 22 монаха и 18 монахиња. Умировљених је било пет протојереја, 26 свештеника и један ђакон.⁸ Епархија је истовремено имала 41.913 домова са 237.445 душа, 421 цркву, 160 капела и 35 манастира.⁹ Током 1935/36. године Охридско-битољска епархија остварила је 153.042 динара прихода, а имала је 145.314 динара расхода.¹⁰ Очекивани приход те године остварен је са 64,5%. На дан 31. марта 1936, Епархијски управни одбор располагао је са 5.769.870 динара у депозиту, од чега највише у обвезницама ратне штете (3.622.000).¹¹ Према подацима с почетка 1938, свих 37 манастира Охридско-битољске епархије посједовали су укупно око 5754 хектара земљишних површина (њива ораница, воћњака, винограда, ливада, пашњака и вртова) и 1926 хектара шума.¹² Усљед слабог

7 „Избор епископа господина Николаја”, „Други избор епископа Г. Николаја на Жичку Епархију”, *Прејед Цркве Епархије жичке*, бр. 7 и 8, јули 1936, 2, 10–12; Архива Светог архијерејског синода Српске православне цркве (АСАССПЦ), фасцикла 7 (Епископ жички Николај), Православни Епископ Епархије жичке, ЕБр. 632, 14/27. марта 1938 год, у Краљеву. Светом архијерејском синоду Српске православне цркве, Београд.

8 Архијерејски намјесници су били: протојереј Петар Карановић (в. д. битољског), свештеник Гаврило Адамовић (в. д. мориховског), протојереј Александар Јевтимовић (преспански), протојереј Павле Наумовић (прилепски), протојереј Трајко Милошевић (в. д. кичевског), свештеник Фотије Наумовић (охридски), игуман Пимен Кнежевић (в. д. струшког), свештеник Спира Тимотијевић (в. д. дебарског), свештеник Данило Ђућић (в. д. крушевског), јеромонах Антоније Вучетић (в. д. поречког). Државен архив на Република Северна Македонија – Одделение Битола (ДАРСМ – ОБ), фонд Епархиски духовен суд – Битола (ЕДСБ), фасцикла 2, Годишњи извештај Црквеног суда православне епархије Охридско-Битољске о раду у току 1935. године, 4.

9 Исто, 11.

10 ДАРСМ – ОБ, ЕДСБ, 2, Записник седнице Епархијског Савета Српске Православне Епархије Охридско-Битољске држане 8/21 априла 1936 године у Битољу.

11 ДАРСМ – ОБ, ЕДСБ, 2, Годишњи извештај о раду Управног Одбора Српско-Православне Епархије Охридско-Битољске за 1936/37. годину.

12 ДАРСМ – ОБ, ЕДСБ, 2, Управни одбор српско православне епархије Охридско-битољске, УО Бр. 596, 29. I 1938. год, Битољ. Списак података о имовном стању манастира

материјалног стања свештенства Охридско-битољске епархије, на скупштини свештенства ове епархије 3. априла 1935, усвојена су правила Фонда Светог Саве за материјалну помоћ породицама умрлих свештених лица мирског реда. Циљ фонда је било пружање помоћи у вези са покривањем погребних трошкова. Правила је одобрио еп. Николај.¹³

Црквени извори указују на различите мјере које је еп. Николај предузимао у циљу јачања дисциплине, вјере и хришћанског морала у епархији. Према сјећању проте Радослава Петковића, за вријеме еп. Николаја у свим битољским црквама, капелама и параклисима морала су се служити јутрења и вечерња, а сриједом и петком и света литургија. На богослужењима су морали присуствовати сви парохијски свештеници, монаси и особље Црквеног суда, а свакога дана епископ је обилазио све цркве ујутру и навече. Сваке суботе и уочи већих празника, епископ је одржавао обавезну заједничку молитву, „Благослов”, за сва свештена лица, у својој трпезарији која се налазила у приземљу митрополије. Осим молитве и проповиједи, том приликом су се разматрала питања од значаја за епархију и цијелу Цркву, а било је и критике појединих свештеника због неких неправилности, нехата, претјераног наплаћивања, пушења на јавним мјестима, сједења пред кафаном, непрописног одијевања. Свакодневно је епископ примао мноштво поште на свим европским језицима, а највише на енглеском. Цијели „рејон” надлежног поштарара није примао толико поште дневно колико еп. Николај.¹⁴ Епископ је крајем 1934. оштро упозорио свештенство због жалби вјерника да се у појединим мјестима „виђају жене свештеничке и ђаконске са остриженом косом и у оделу неприличном”. Упозоравајући да ће убудуће строго судити свештенике и ђаконе чије жене служе на саблазан хришћанској пастви, писао је о достојанству попадије. Напоменуо је да се достојанство попадије у Македонији истицало кроз то што се називала „презвитера” (презвитерова жена).¹⁵

епархије Охридско-Битољске састављен на основу акта Патр. Управ. Одбора бр. 3807/37 од 10. I 1938. год.

13 ДАРСМ – ОБ, ЕДСБ, 2, Правила за помоћ свештенству у Епархији Охридско-битољској.

14 „Још један сведок о генију”, у: Милан Д. Јанковић, *Епископ Николај: живиој, мисао и дело. Књига II* (Шабац: Епархија шабачко-ваљевска, 2002), 389–391.

15 „Свештенству Епархије Охридско-битољске. Охрид, 24. 12. 1934”, Николај Велимировић, *Сабрана дела. Књ. 9* (Шабац: Манастир Светог Николаја Соко 2016), 696.

Мисионарска дјелатност еп. Николаја у вријеме управљања Охридско-битољском епархијом добила је нови израз. У периоду 1932–1934. епископ је написао триста мисионарских писама, која је упућивао људима оба пола, свих узраста, друштвених слојева и образовних нивоа. Писма су садржала одговоре на разна духовна и морална питања и дилеме. Касније су објављена и у облику посебне књиге под насловом *Мисионарска њисма*.¹⁶ Улогу мисионарских писама наставио је, са благословом еп. Николаја, мјесечни лист *Мисионар*, чији је одговорни уредник био др Радоје Арсовић.¹⁷ Почетком 1936. лист је уједињен са *Хришћанском заједницом*, а уредништво се преселило у Крагујевац.¹⁸ Лист је имао редовни додаток, под називом *Мали мисионар*, који је излазио у периоду 1934–1938. Еп. Николај је био аутор 50 од 56 бројева овог додатка.¹⁹ Мисионарску дјелатност епископ је вршио и дистрибуцијом својих ранијих дјела, нарочито оних која је писао као епископ охридски (*Охридски њролої*) као и писањем нових дјела, осим поменутих (*Символи и сињали, Царев завей*).²⁰

Епископ и епархијска црквена штампа су реаговали на неке савремене појаве које су мијењале традиционални начин живота. У тексту „Туризам у Охриду”, који је у листу *Пасѡирски ѡлас* објавио охридски архијерејски намјесник Фотије Наумовић, пренесено је реаговање еп. Николаја који се у једном говору, у Богородичиној цркви у Охриду, осврнуо на корист и штетност од „многожељеног туризма” за Охрид у моралном смислу. Епископ је том приликом упозоравао на то да ће развој туризма постепено довести до нестајања патријархалног начина живота, „у погледу чувања морала и образа”. Наумовић је у истом тексту о главној охридској улици написао: „У време робовања под Турцима није се смело проћи овом улицом од насиља Турака, а сада од голотиње. Да ниси спокојан ни у својој кући!” Забиљежен је, уз оштру осуду, захтјев неког туристе од општинске управе да се одреди посебна локација уз језеро за

16 Николај Велимировић, *Сабрана дела. Књ. 1: Владичина дела и био-библиографија 1880–1941*, приређивач Милисав Д. Протић (Шабац: Манастир Светог Николаја Соко 2016), 282.

17 *Мисионар*, јануар 1935.

18 *Мисионар: ориан савеза ѡравославних брајѡсѡава нар. хришћанске заједнице*, Крагујевац, јануар 1936.

19 Велимировић, *Сабрана дела. Књ. 1*, 282, 298, 304, 321.

20 *Мисионар*, фебруар 1935.

нудистички туризам.²¹ О истом проблему у Охриду је писао и *Мисионар*.²² *Мисионар* је средином 1935. писао о лошем успјеху битољских гимназијалаца. За то што више од половине ученика није „на чисто” прешло у старији разред, поред недовољног труда родитеља и наставника, овај лист је сматрао да кривицу носе и „спортови који убрзавају крвоток и кваре хармонију организма; биокопи који узбуђују младеж скверним и блудним маштањима и онеспособљавају памћење”²³

За разумијевање црквеног живота у јужним крајевима и за однос државних власти и цркве значајан је податак о томе да су државни органи настојали да подстакну обнову обичаја крсне славе на том подручју, који је сузбијан од стране бугарске пропаганде и под притиском комитског терора. Министарство унутрашњих дјела је у том смислу упутило распис великим жупанима у Врању, Скопљу, Штипу и Битољу, захтијевајући да се утиче на чиновнике, а посебно учитеље, да раде на обнављању овог обичаја којим се „потстиче и јача национално освештавање”.²⁴ Ова активност је нашла израз и у црквеној штампи. Априла 1936. *Мисионар* је донио опис некадашњег раскошног и побожног прослављања крсне славе у Охриду, која се славила у свакој кући. Аутор текста љекар Христидис је писао: „Али на жалост некаква пропаганда кроз ових шездесет година донекле уништи овај лепи хришћански и чисто српски обичај. Пропаганда знајући, да је слава чисто српски обичај уложила је све силе, да се слава у Охриду и у другим јужносрбијанским местима потпуно укине. Употребљавала је разна средства да народ славу не слави. Пропаганда је ширила вест ‘да се не троши новац на славу, већ да се употреби за набавку оружја и муниције за слободу отаџбине од Турака’. Онај који није послушао био је прогоњен. Ова забрана нажалост оставила је трагове, али ипак се није слава у Охриду потпуно угасила. И данас се у

21 Фотије Наумовић, „Туризам у Охриду”, *Пасџирски глас: листи за верско-моралну обнову Српскога народа: орган Удружења свршених и дивљих бојослова Српске православне цркве*, 15. 9. 1939, 4.

22 А., „Једно сведочанство о моди”, *Мисионар*, октобар 1935, 151–152.

23 „Спортови и биокопи пропасте омладину”, *Мисионар*, јуни 1935.

24 Архив Југославије (АЈ), фонд Министарство вера Краљевине Југославије 1919–1929 (69), фасцикла 264, Министарство унутрашњих дела, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Одељење јавне безбедности, Пов. Ј. Б. Бр. 1701, 2. априла 1928. године, у Београду. Министарству вера.

Охриду слави, само не онако свечано као пре шездесет година.” Текст се завршавао позивом да се поведе акција да се на југу обнови крсна слава, „како су је поштовали и славили наши стари дедови”²⁵

Свештенство намјесништва битолског било је изложено критици због неодрживања на расписе из 1934, 1935. и 1936. за прикупљање прилога за Храм Светог Саве. Неки свештеници нису ни покушали прикупити прилог, а као добар примјер био је истакнут парох мало-вишки који је на 100 цинцарских кућа сакупио 500 динара прилога.²⁶ Еп. Николај се противио пресељавању и прекопавању гробова који су се налазили уз храмове, у циљу прављења паркова. Због тога је забранио ову праксу уз ријечи: „За православне хришћане од почетка Хришћанства највећа је светиња на земљи на првом месту био храм а после тога одмах гробље. Тако треба да буде и данас. Греше се о гробља они који гробове око храма прекопавају и пресељавају, да би тобож око цркве направили парк. За цркву су лепши украс унаоколо гробови браће наше и отаца него ли макакав парк. Греше сви о душе оних чија су тела погребена око цркве кад њихове гробове прекопавају и

---

25 Др. А. Христидис, „Слава у Охриду пре двадесет година”, *Мисионар: оџан савеза љравославних брајсџава нар. хришћанске заједнице*, мај 1936, 145–146; Иван Степанович Јастребов, дугогодишњи руски конзул у Старој Србији и историчар, етнограф и археолог, записао је да ниједан обичај код Срба у Турској није оставио такав утисак на њега као крсно име или слава. Писао је да тај обичај славе сви Срби, укључујући и оне „у Скопском, Велеском, Прилепском, Битољском и Охридском округу, исто као и у Дебру и у Тетовском округу”. То су чинили сви становници поменутих крајева који су говорили „славено-српским нарјечјем”, изузев Цинцара и погрчених Влаха. Јастребов је закључио да, ако је тачно да тај обичај постоји само код Срба, то је већ довољно да се словенско становништво ових крајева приброји „чисто српској народности”. Писао је и о покушајима грчких владика да искоријене овај обичај и наставио: „О томе се сада брину бугарски агенти са бугароманима свуда у поменутих крајевима насељеним Славено-Србима заједно са Цинцарима, Арнаутима и Грцима. Они желе да искоријене овај предивни обичај такође и политичким средствима и спроводе то лукавије него Грци. У многим мјестима су успјели у својој намјери”. Иван Степанович Јастребов, *Обычаи и пѣсни турецкихъ сербовъ (въ Призрѣнѣ, Ипекѣ, Моравѣ и Дибрѣ): Изъ путевыхъ записокъ И.С. Ястребова* (Санкт-Петербургъ: типографія. В.С. Балашева, 1886), 1–3.

26 ДАРСМ – ОБ, фонд Српска православна црквена општина Битола (СПЦОБ), фасцикла 1, Српско православно архијер. намесништво града Битоља и ср. Битољског, к. бр. 1619, 20. јуна 1936, Битољ.

пресељавају. Због тога наређујемо да се [sic!] гробови око храмова остану где су.²⁷

Обнова и ширење монаштва били су важна одлика дјеловања еп. Николаја. Предуслове за то поставио је још епископ битољски Јосиф (Цвијовић) након Првог свјетског рата. До 1912. у Македонији је било мало монаха, а манастирима су управљали тутори сељаци. Еп. Јосиф је урадио много на сређивању манастирског живота, посебно у погледу сређивања посједа.²⁸ Крајем 1924. године Битољска епархија је имала 19, а Охридска само троје монаха, а 11 година касније, број монашких лица Охридско-битољске епархије износио је 66.²⁹ Новинар, дипломата и велики поштовалац еп. Николаја Милан Јовановић Стоимировић, који је у периоду 1930–1934. живио у Македонији, о томе је записао: „Кажу да је Николај Велимировић као епископ био строг према својим монасима, али ја памтим да ниједна наша епархија није имала толико и тако добрих монаха и монахиња као у време кад је он био у Охриду. Монахиње су се у манастиру Калишту на Охридском језеру просто гушиле од тескобе, али је кућа била пуна као кошница.” Било је и оних који су долазили код еп. Николаја са намјером да приме монашки постриг, али их је он враћао.³⁰ Из манастира Калиште, еп. Николај је 1936. превео 14 монахиња у стари запуштени манастир Јовање у Овчарско-кабларској клисури, у Жичкој епархији, створивши тако први женски манастир у читавом том крају. Сестринство је имало неколико врло способних монахиња, а Јовање је почело да служи као узор другим манастирима у околини.³¹ У почетку, монахиње нису биле прихваћене од средине у којој је женско монаштво

27 ДАРСМ – ОБ, ЕДСБ, 2, Православни епископ Охридско-битољске епархије, Е. Бр. 813, 12/25. VII. 1935, у Битољу. Црквеном суду Битољ.

28 Јеромонах Мирон, старешина св. Спаса, „Манастири у Битољској Епархији”, *Гласник: службени лист Српске православне њаџријарије*, 15. (28) 4. 1925, 124.

29 Александар Д. Средојевић, *Српски њаџријарх Димијрије Павловић (1920–1930)* (Београд: Хришћанска мисао, 2017), 375–376.

30 Милан Јовановић Стоимировић, *Порџреџи џрема живим моделима* (Нови Сад: Матица српска, 1998), 51.

31 „Обнављање и оживљавање манастира Јовања”, *Гласник: службени орџан Српске православне њаџријарије*, 11. (24) 8. 1936, 509; Синиша Пауновић, „Монахиње манастира Јовања у много чему су измениле изглед ове запуштене богомоље и њеног имања”, *Полиџика*, 3. 8. 1936, 9.

било новина.³² Као што је то чинио више пута и у другим срединама, еп. Николај је током зиме 1931/32. одржао мисионарски течај у манастиру Св. Наума, намијењен монасима и онима који су осјећали „у себи виши позив за ову свету службу”.³³

Еп. Николај је од самог почетка учествовао у напорима за оснивање Богословије у Битољу. Идеја о оснивању ове школске установе јавила се непосредно по устоличењу еп. битољског Јосифа, у љето 1921. године. Услови су били неповољни усљед тога што је град био порушен и опустошен, а државним буџетом није било предвиђено оснивање ове школе. Прву, обилну помоћ за школу послала је Америчка мисија за Србију, захваљујући интервенцији еп. Николаја код Михајла Пупина.³⁴ И као епископ охридско-битољски, Николај је био присутан у животу и раду Богословије. На крају школске 1931/32, Богословију су похађала 44 ученика из Охридско-битољске епархије од другог до петог разреда.³⁵ Школску 1933/34. годину успјешно је завршило 11 матураната из Охридско-битољске епархије.³⁶ Благословом еп. Николаја, једна од школских зграда била је адаптирана за потребе ученика који су били монаси и тако је настао богословијски манастир Св. Јована Крститеља.³⁷ Јануара 1938. еп. Николај је осветио новоподигнуту цркву Св. Јована Крститеља у дворишту Богословије.³⁸ Богословија је важила за угледну богословску школу, а у њој су предавали и припадници руске емиграције. Један од њих, монах Јован (Максимович) хиротонисан је за епископа шангајског 10. јуна 1934. у београдској руској цркви. У хиротонији је учествовао и еп. Николај, који је новом епископу, у име охридских парохијана, предао епископски жезал.³⁹

32 Милош Тимотијевић, *Век сумње: религиозност у чачанском крају 1886–2008* (Чачак: Легенда К. Д. и Народни Музеј Чачак, 2009), 121–122.

33 „Из живота наших манастира”, *Духовна слиража: часопис за духовну просвету, монашки и црквени животи*, бр. 4, 1931, 308–309.

34 Будимир Кокотовић, „Свети Владика Николај Велимировић и Битољска богословија”, *Nicholai Studies*, 4/2022, 370–372.

35 Исто, 373.

36 Исто, 378.

37 Исто, 381.

38 Исто, 385; Кокан Грчев, *Црквенопо традицијелство во Македонија меѓу двеите светски војни 1918–1940* (Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков”, 1998), 130.

39 „Битољски професор постаје епископ Шангаја”, *Полијика*, 11. 6. 1934, 8; „Хиротонија Шангајског епископа”, *Светосавље: ордан студијената Православной богословској факултета у Београду*, 2/1934, 145–146.

Служба еп. Николаја у Битољу, граду великог броја сиромашних, била је праћена социјалним и хуманим ангажманом. Близу митрополије епископ је основао сиротињску кухињу „Пастир” и капелу.⁴⁰ Његовом иницијативом, основано је и црквено-просвјетно братство „Св. Ђорђе” у Битољу.⁴¹ Постојали су захтјеви да се у управу Православног добротворног друштва „Пастир” укључе и представници других вјера, што је управа одлучно одбијала. Било је и покушаја да се оснује и неко друго друштво, што је еп. Николај оцијењивао као покушај да се нашкоди „Пастиру”. Дјелатност овог друштва је попримила велике размјере, одзив Битољчана је био „силан и срдачан”, а епископ је истицао да је оно учинило више за битољску сиротињу него „сва остала друштва и други фактори”. Друштво је радило за све вријеме управљања епархијом еп. Николаја.⁴² Преко Братства Св. Климента, основаног са благословом еп. Николаја у Охриду, примане су наруџбе за израду разних предмета за црквене и свјетовне потребе у Мушкој занатској школи у Охриду, а ученицима је ишло 70% зараде. Школа се налазила у манастиру Св. Климента, средином 1935. године имала је 50 ученика, углавном Охриђана, и представљала је прву и једину умјетничку дуборезачку школу у Југославији.⁴³ Значајан дан у животу Охрида био је 8. јун 1932, када је у присуству бројних званичника и грађана, освећен Дом Женског друштва „Св. Климент”, „највећа и најлепша палата у Охриду”, која је коштала 1.000.000 динара. Освећење је извршио еп. Николај са свештенством. Велике заслуге за подизање ове установе имала је учитељица и протиница Драга Петровић, предсједница помесног друштва и истакнута сарадница еп. Николаја, која је у Охриду радила као просвјетни, хуманитарни и културни радник од 1921. до упокојења, 1938. године. Неуморно је пет година прикупљала средства

40 Лазар Тркља, „Пастир”, *Светосавље: орџан сѣуденати Православной доџословской факултети у Београду*, 1/1934, 62; „Сећања еп. Јована Велимировића на епископа Николаја”, у: Велимировић, *Сабрана дела. Књ. 1*, 637–639.

41 Костадиновски, *Вардарскиот дел од Македонија*, 97.

42 „Опроштај од Православног добротворног друштва ‘Пастир’”, Николај Велимировић, *Сабрана дела. Књ. 13* (Шабац: Манастир Светог Николаја Соко 2016), 105–106.

43 Б. Антић, „У манастиру Св. Климента обнавља се наше копаничарство и средњевековни живопис”, *Полиџика*, 3. 7. 1935, 9.

за изградњу дома широм земље.⁴⁴ Једном приликом, еп. Николај се залагао код замјеника бана Вардарске бановине да се крушевској сиротињи додијели обрадива земља у Прилепском пољу код Битоља.⁴⁵

Како би учинио нешто за сиромашну и остављену битољску дјецу, еп. Николај је купио једну напуштену турску кућу ради отварања сиротишта. За управницу ове установе епископ је позвао Надежду Аџић, која је радила у Београду као наставница и хуманитарни радник. Дечије хранилиште Св. Николе „Богдај”, отворено је 1. децембра 1935. и у почетку је имало 33, а након двије године већ 100 хришћанске и муслиманске дјеце. У установи је радило шест сестара. Првенство приликом пријема имала су дјеца без оба родитеља. Да би се добио већи простор за двориште, купљена су још два сусједна имања. Хранилиште је било екстернатског типа. Недјељом и празницима хришћанску дјецу сестре су водиле у цркву, а муслиманску, великим муслиманским празницима, у џамију. Хранилиште су помагали манастири Охридско-битољске епархије, Црвени крст, Фонд Краља Александра I, као и друге установе, али и поједини грађани. Пашин конак, који се налазио у близини „Богдаја”, преуређен је у Дом ученица „Богдај”, за гимназијалке. Хранилиште је било активно све до бугарске окупације 1941. године. Сестра Надежда Аџић је била укључена и у рад сестринства при цркви Св. Благовештења у Битољу, обилазећи сиромашне и болесне.⁴⁶ Сачувана преписка свједочи о посебној везаности и бризи еп. Николаја о дјецу у „Богдају”.⁴⁷

Као изузетно образован човјек и одличан бесједник, еп. Николај је остављао снажан утисак приликом разних црквених и националних

44 Милан Бозољац, „Охрид, 8. јуна 1932 год.”, *Духовни животи: лисци за духовне појаве*, бр. 7 и 8, јули–август 1932, 14–16; „Драга С. Петровић”, Велимировић, *Сабрана дела*. Књ. 9, 413–414; ДАРСМ - ОБ, ЕДСБ, 1, Апел.

45 Владан Јовановић, *Вардарска бановина: 1929–1941* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2011), 149.

46 Љиљана Станков, „Свети посао, са пуно љубави и душе – добротворни рад Надежде Аџић у Београду и Битољу”, у: *Иџуманија Ана (Аџић) – оличење посвећености. Зборник радова поводом 120 година од рођења и 70 година од примања монашког чина*, уредници Илијана Р. Чутура и Оливер Ђорђевић (Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу и Историјски архив „Средње Поморавље”, 2019), 52–56; Ивица Камберовић, „Благоделање сестре Надежде Аџић у Битољу и Трстенику”, у: *Иџуманија Ана (Аџић) – оличење посвећености*, 114–117.

47 „Богдај” *Биџољ* (Горњи Милановац: Манастир Враћевшница, 2019).

свечаности. На Видовдан 1932, на Кајмакчалану, одржао је бесједу у славу жртава палих за отаџбину и нацију у присуству „националних синова и старих ратника”.⁴⁸ Свједок бројних бесједа еп. Николаја, прота Радослав Петковић нарочито је издвојио ову бесједу: „Говорио је сат и по, а сав народ који га је слушао плакао је као мало дете, јецао, ридао. Плакали су и Французи који нису добро знали наш језик, сем нешто научених речи у заједничкој борби. Владичине речи су одјекивале као јерихонска труба и ехо њихов је постепено јењавао тек од Влашких колиба па негде до самог ’Јелака’, да би као дим ишчезао чак тамо негде изнад Црне Рече.”⁴⁹ Епископ је учествовао и у прослави стогодишњице скопске Саборне цркве Св. Богородице, 3. и 4. децембра 1935. године. Прослава, какву „Скопље од Душанова времена не памти” обухватала је бројне приредбе, а еп. Николај је бесједио увече 3. децембра, након бдења. Од црквених лица били су присутни патријарх Варнава (Росић) и шест епископа.⁵⁰ *Хришћанско дело* је оцијенило да је овај „изванредно важан и мушки говор Преосвећеног Николаја” представљао „право откривење” за многе, а нарочито за велики дио мјесне интелигенције која је први пут слушала славног бесједника. Писало је да је епископ убиједио многе припаднике интелигенције како „наша црква није анахронизам већ жива духовно-морална сила првога реда”, савладавши у њима тако „ранији индиферентизам”.⁵¹ У опширној споменици штампаној поводом прославе јубилеја, нашла се друга епископова бесједа, под насловом „О слави слушкиње Господње”.⁵² Прота Радослав Петковић је записао да, када би епископ Николај служио у сједишту епархије, у Битољу, црква би била препуна, а својом појавом и нарочито бесједничким даром и ту је привлачио многе интелектуалце који прије њега нису долазили у цркву или су долазили

48 „Е. О. Николај, Беседа на Кајмакчалану”, *Брајтсџиво: листи за вјерско и народно про-свјећивање*, бр. 5–6, мај–јуни 1932, 79–83.

49 „Још један сведок о генију”, у: Јанковић, *Епископ Николај*, 389.

50 М. Јовановић, „Прослава стогодишњице саборне цркве Св. Богородице у Скопљу”, *Хришћанско дело: часопис за хришћанску културу и црквени животи*, 2/1935, 143–144.

51 „Са уредничког стола”, *Хришћанско дело: часопис за хришћанску културу и црквени животи*, 2/1935, 150.

52 *Споменица српско-јавославној саборној храма Светије Богородице у Скопљу: 1835–1935* (Скопље: Српска православна црквена општина града Скопља, Скопље 1935), 15–20.

веома ријетко. Убједљивост и садржајност својих бесједа епископ је постигао тако што их је претходно писао и учио напамет. Слушаоци су увиђали разлику у случајевима када се претходно није припремао да бесједи.⁵³ У неким приликама еп. Николај је критиковао највише црквене и државне власти. Милан Јовановић Стоимировић је описао једну мучну ситуацију која се збила маја 1934, на вечери у скопској митрополији, након оштре бесједе еп. Николаја у цркви Св. Богородице у којој је критички алудирао на краља и патријарха. Према оцјени Јовановића Стоимировића, однос између еп. Николаја и патријарха Варнаве није био добар. Патријарх није трпио еп. Николаја, свјестан да је ипак он први човјек Српске цркве: „Али он није могао са њим да се носи у интелектуалним висинама којима је кружио охридски орао, него га је пресретао и мучки нападао *огозго*.”⁵⁴

Епископ Николај је узео активно учешће у разговорима и приближавању између Српске цркве и Бугарске цркве након што је, усљед ратних сукоба у Првом свјетском рату, дошло до дужег прекида односа међу њима. Послије рата представници двију цркава су се сусретали на конференцијама Свјетског савеза за међународно пријатељство помоћу цркава који је окупљао представнике 48 нација, махом протестантских и православних. Први споразум између двије цркве постигнут је 1920, а југословенска делегација (југословенски Национални савјет поменутог Савеза) посјетила је 1934. Софију. Поред еп. Николаја и свештеника Ахила Карадинчевића из Охрида, делегацију су чинили епископ бачки др Иринеј (Ђирић), народни посланик др Војислав Јанић и протојереј Миливоје Петровић. Након заједничког богослужења у манастиру Св. Јована Рилског донесена је Рилска резо-

53 „Још један сведок о генију”, у: Јанковић, *Епископ Николај*, 388–390.

54 Јовановић Стоимировић, *Порцреши према живим моделима*, 34–40. У часопису студената теологије „Светосавље”, у приказу дјела еп. Николаја *Символи и сигнали*, крајем 1932, проналазимо овакав суд о епископу охридско-битољском: „Једина истинска величина у нашој цркви, Божји дар њој и нашем народу, јесте охридски молитвеник. Он и она наша богомољачка анонимна војска и чувају ову нашу жалосну цркву, изгубљену у површним збивањима па и ту недовољно ‘застуљену’, од гнева Господњег, који је вечно близу”. Б., „Епископ охридски Николај: Символи и сигнали, божићни додаток мисионарским писмима”, *Светосавље: орган Удружења студената Православне богословске факултета*, 6/1932, 306.

луција, која је требало да буде „не само база за црквено приближавање и дефинитивно измирење, него и база за регулисање, готово, свих политичких односа између Југославије и Бугарске”. Бугарски Национални савјет узвратио је посјету 5. септембра 1936. и био примљен од највишег црквеног и државног врха Југославије. Посјета је укључивала и Битољ, а завршена је 12–14. септембра у Охриду, у манастиру Св. Наума, гдје је донесена нова, Охридска резолуција. Документ се завршавао позивом: „Срби и Бугари су једнокрвна и једноверна браћа. У прошлости вековима су живели као рођена браћа. Тако *ї треба да буде и у будућности*. Они морају створити вечан савез љубави и братства. Русиоци ове братске љубави у прошлости увек су рђаво пролазили и губили. Зато обадве сестринске православне Цркве, српска и бугарска, не треба никада да благосиљају братоубиствену борбу међу браћом”.⁵⁵ Рилски и охридски састанак су били међу најважнијим у погледу црквеног, али и политичког приближавања двију цркава и двију земаља у том периоду.⁵⁶ Октобра 1936. еп. Николај је добио одликовање од њемачке владе. Након свечаности освећења њемачког војничког гробља у Битољу, 25. октобра 1936, њемачки посланик у Југославији Виктор фон Херен предао је одликовања своје владе за неколико најзаслужнијих људи за извршени посао. Највише одликовање, орден Црвеног крста првог реда, добили су еп. Николај и генерал Ђорђе Аранђеловић.⁵⁷ Земљиште за гробље је дала општинска власт. Са православне стране обред је вршио викарни епископ Јеротеј уз асистенцију битољског свештенства, а свој обред су вршили и римокатолици,

55 „Манифестација љубави и братске слоге између Бугара и нашег народа. Спасоносан рад на делу мира”, *Гласник: службени орјан Српске православне ѱаїријаршије*, 13. (26) 9. 1936, 555–558; Др Војислав Јанић, „Српска и Бугарска православна црква”, *Гласник: службени орјан Српске православне ѱаїријаршије*, 24. 9. (7. 10) 1936, 610–611; Priit Rohtmet and Radmila Radić, „The Process of Religious and Political Rapprochement between Bulgaria and Yugoslavia in 1920s and 1930s – An International Ecumenical Perspective”, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, Vol. XXXVI, 1 (2016), 67–86, датум приступа 2. 1. 2025, <http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol36/iss1/5>; Радмила Радић, *Војислав Јанић (1890–1944), свешћеник и ѱолиїичар: ѱоїлед кроз аналиїички ѱрозор* (Београд: ИНИС, 2018), 176–185.

56 Rohtmet and Radić, „The Process of Religious and Political Rapprochement”, 85–86.

57 А. Ђ., „У присуству немачког посланика фон Херена и преставника немачке и наше војске освећено је немачко војничко гробље у Битољу”, *Време*, 26. 10. 1936, 6.

евангелисти и муслимани.⁵⁸ Упадљиво је да је једини представник високог клира СПЦ био умировљени епископ Јеротеј (Гавриловић), док еп. Николај није присуствовао чину. Није познато да ли је и када еп. Николај преузео одликовање, али постоје свједочанства о томе да се оно касније налазило уз њега.⁵⁹

За Охридско-битољску епархију у вријеме еп. Николаја од значаја је била патријархова посјета Македонији, новембра 1936. Након посјете Прилепу патријарх је стигао у Битољ, гдје му је „од стране грађанства, ученика разних школа и претставника власти и војске приређен нарочито свечан дочек”. Дочеку је присуствовао и еп. Николај. Цијела варош, као и главна Улица краља Петра, биле су украшене државним заставама, а грађанство је образовало шпалир, заједно са ученицима свих школа и члановима Сокола, Удружења четника, Јадранске страже, скаута и првих српских регрута из „Јужне Србије”. Еп. Николај је бесједио након кратког благодарења у Саборној цркви Светог Димитрија. Патријарх је 7. новембра освештао споменик, у облику великог руског крста, Александру Аркадијевичу Ростковском, руском конзулу убијеном од Турака 1903. у Битољу. Еп. Николај је том приликом говорио о значају битака које су вођене око Битоља у борби за ослобођење и уједињење, као и о добротинствима Руса према Србима, али и Бугарима и Грцима у новијој историји. Чину су присуствовали и чланови битољске руске колоније, а говор је одржао и Василиј Николајевич Штрандман, бивши посланик царске Русије у Београду и тадашњи делегат за заштиту интереса руских емиграната у Југославији. Одржан је и помен на српском војничком гробљу. Трећи дан посјете, на Митровдан, патријарх је служио у Саборној цркви Св. Димитрија. Саслуживали су епископи Николај и Јеротеј, 22 свеште-

58 На гробље код Криве Воденице, недалеко од града, пренесени су и сахрањени остаци 2825 њемачких, 142 аустроугарска, 119 бугарских, 17 турских, 16 руских, 13 румунских, по осам српских и француских и 22 војника неутврђене националности. „Освећење немачког војничког гробља код Битоља”, *Политика*, 26. 10. 1936, 7–8.

59 Срећко Петровић, „Неки аспекти еклисиологије дијаспоре у мисли владике Николаја Велимировића: ка црквеном одговору на питања национализма и етнофилетизма”, у: *Месио еклисиологије у савременом систематском богословљу. Зборник радова*, уредници Златко Матић, Александар Ђаковац и Раде Кисић (Београд: Институт за Систематско богословље Православног богословског факултета Универзитета у Београду, 2021), 180–181.

ника и четири ђакона, а одговарао хор богослова и битољског пјевачког друштва „Кајмакчалан”. Служби је присуствовало преко 10.000 Битољчана. Патријарх је извршио освећење нове звонаре на цркви, па потом и спомен-чесме коју је подигла битољска Богословија у спомен на 700 година од смрти Светога Саве. Са еп. Николајем, патријарх је посјетио манастире Св. Христифорово и Буково, њемачко и француско војничко гробље, сиротиште „Богдај” и битољску руску цркву.⁶⁰

Лични живот и однос са народом еп. Николаја можемо реконструисати и на основу неких мемоарских запажања. Милан Јовановић Стоимировић је написао да је еп. Николај живио „просто и скоро сиротињски”: „На ногама је обично имао неке америчке војничке цокуле и ретко када удобнију обућу, објашњавајући то тиме што се често вере по беспутним селима своје епархије. Његова мантија је била вунена и проста, а на глави је увек имао панакамилавку, чији је вео неретко био овештао и јако избледео од сунца, јер он није ишао без њега, нити је икад ставио на главу шешир. Он сам, то јест његово и онако црно лице и црне руке били су још црњи од сунца. Радо је држао у руци неке обичне црне бројанице или струк босиљка...” Епископова кухиња је била веома оскудна у калоријама јер је строго држао све постове и посне дане: „Само један човек челична здравља је могао да се излаже толиким физичким и умним напорима уз толика лишавања хране...”⁶¹ За овог посматрача еп. Николај је живио „строгим калуђерским” и „равноапостолским” животом.⁶² Епископа је народ Македоније јако цијенио: „Свештеници су пред њим метанисали свугде и на свакоме месту, у чаршији, као и на друму. Он их је подизао и љубио. И што је најглавније, нико те људе на то није приморавао, нити је то од њих уопште захтевано [...] Јер он је сироте свештенике обдаривао новцем или неким другим поклоном, а никад није ни помислио да нешто наплати за канонску визитацију [...]. Народ му је уопште прилазио са врло великим поверењем и није се устручавао да му

60 „Њ. Св. патријарх Варнава на југу. Дочек у Прилепу и Битољу”, *Гласник: службени орган Српске православне патријаршије*, 2. (15) 2. 1937, 76–98. Чесма је подигнута у Светосавској улици, поред зграде Богословије, на иницијативу и уз финансијску помоћ еп. Николаја. Кокотовић, „Свети Владика Николај Велимировић и Битољска богословија”, 380.

61 Јовановић Стоимировић, *Порџреџи љрема живим моделима*, 28–29.

62 Исто, 41.

се жали на своје кметове, жандарме, шумаре, начелнике и друге власти, а Николај је то примао к знању и срцу, проверавао и после интервенисао. Зато је и био популаран у Охриду. Када би пешице прошао чаршијом, занатлије би остављале алат и муштерије, да му притрче и пољубе руку.”⁶³ Међу бројним гостима, домаћим и страним, који су посјећивали еп. Николаја, било је и мноштво богомољаца из сјеверне Србије и Војводине. Јовановић Стоимировић је између Велеса и Битоља сусрео једног старијег човјека који је ишао пјешке из Славоније „на поклонство владици Николају” у Охрид. Једном приликом, на васкршњој служби, у цркви Св. Софије у Охриду епископ је бесједио на грчком, њемачком, француском, енглеском и српском језику и на „македонском нарјечју”, видјевши да су у цркви присутни припадници различитих народа.⁶⁴

Утиске проистекле из контаката са еп. Николајем записао је архимандрит Кипријан (Керн), истакнути теолог, припадник руске емиграције. Боравећи у Јерусалиму, архим. Кипријан је радио на припреми поклоничког путовања групе Срба, на челу са еп. Николајем, априла 1930. године.⁶⁵ Дневничке биљешке садрже неколико више него позитивних осврта на личност еп. Николаја током служби, проповиједања и сусрета са представницима других цркава и са поклоницима. Тако, стојећи у олтару, „његова личност потпуно овладава и испуњава све”. На Велики четвртак, епископ је говорио о мисији православних Словена у свијету. „Говорио је једноставно, како једино он умије. Увјерљиво у својој неизвјештаченој једноставности.”⁶⁶ Управо је поменути ангажман и контакт са еп. Николајем утицао на то да се архим. Кипријан врати у Југославију, гдје је у периоду 1931–1936. наставио да предаје у битољској Богословији.⁶⁷ Веома зани-

---

63 Исто, 44.

64 Исто, 51–53.

65 Киприан (Керн Константин Эдуардович; архим.), *Се восходим во Иерусалим. Иерусалимские дневники архимандрита Киприана (Керна): октябрь 1928-июнь 1930*, (Иерусалим: издание Свято-Сергиевского православного богословского института в Париже и Русского института в Иерусалиме / подготовка текста к изданию, вступительная статья и комментарий диакона Александра Занемонца, Бейт аКерем, 2013), 20.

66 Исто, 152–153.

67 Исто, 20; Архим. Кипријан (Керн) био је истакнути пастир, патролог, литургичар, црквени историчар и једна од значајних фигура „руског Париза” средине прошлог вијека, заједно са личностима попут Сергеја Булгакова, Георгија Флоровског, Нико-

мљив опис личности еп. Николаја оставила је енглеска књижевница, новинарка и путописац Сисили Изабел Ферфилд, познатија под псеудонимом Ребека Вест. Она је у путописној књизи *Црно јајње и сиви соко* описала сусрете са епископом током 1936. и 1937. године. Сусрет у Охриду на Васкрс 1937. оставио је подједнако снажан утисак на Енглескињу као и први, претходне године. Записала је да је епископ био „најизузетније људско биће које сам икада срела”. Доживјела га је као „врхунског мага”, који је „владао средствима чињења магије, у својој великој личној љепоти, лавовске врсте, и у громогласном жуборењу свога гласа” којим је могао да „говори боговима, људима и звијерима”.⁶⁸ Драгољуб Јовановић, политичар који није имао добро мишљење о еп. Николају, о његовом македонском периоду је написао: „Од свих Срба који су нешто покушали на југу, он је једини нешто досегао: свима другима је у рукама остала само пена, од 1912. до 1941. То што је он добио није било много ни трајно, али други нису добили ни толико. Све што су зграбили, измицало се као пена или вода.”⁶⁹

Свештенство СПЦ на југу било је у политичком смислу више опозиционо настројено. На то је утицао и већи број егзархијских свештеника који су се нашли у СПЦ након Првог свјетског рата. На децембарским изборима 1938. битољски свештеници су јавно агитовали против владајуће Југословенске радикалне заједнице, док је више од 40 свештеника у Вардарској бановини било на опозиционим листама. И сам еп. Николај је јавно заузимао политичке ставове, посебно у вријеме конкордатске кризе 1937. године.⁷⁰ Нова југословенска држава настојала је да уклони свештенство које је раније припадало Бугарској егзархији, цр-

---

лаја Афанасјева и др. Након емигрирања из совјетске Русије, у Београду је окончао студије права и Богословски факултет и примио монашки чин. Радио је као предавач и помоћник инспектора битољске Богословије до 1928, када је био постављен на чело Руске духовне мисије у Јерусалиму. У Југославији је поново боравио у периоду 1931-1936, након чега је трајно отишао у Париз. Митрополит Иларион (Алфеев), „Архимандрит Киприан (Керн): священнослужитель, монах, богослов”, у: Архимандрит Киприан (Керн), *Православное пастырское служение: лекции, письма* (Москва: ПСТГУ, 2022), 7-15.

68 Rebecca West, *Black Lamb and Grey Falcon: The Record of a Journey Through Yugoslavia in 1937* (London-Melbourne-Toronto: Macmillan, 1967), 92-93.

69 Драгољуб Јовановић, *Медальони. Књига I* (Београд: Службени гласник, 2008), 442.

70 Јовановић, *Вардарска бановина: 1929-1941*, 309.

квеној организацији проглашеној одлуком османске власти 1870. године. Ова организација је ширила бугарску свијест на цијелом свом подручју, укључујући и простор Македоније и борила се против свега што је српско, као и против трагова српске прошлости.⁷¹ Еп. Николај је показао свој став у вези са овим питањем 1928, када је министар вјера Милан Симоновић, путем строго повјерљивог акта, од њега тражио да се 36 свештеника одмах уклони са парохија. Епископ је одбио да изврши тражену мјеру, тврдећи да се оптужбе против именованих свештеника из његове епархије темеље на „голом сумничењу”. „Неки од ових свештеника и до дана данашњег носе на себи ожиљке од турских удараца или синџира, а сви из реда су трпели или тамновање или понижење или штете и невоље разне врсте. То су мученици за хришћанство и Словенство. Па зар сам ја дошао у Охрид, Господине Министре, да продужим нечовечни посао обесних турака и шовинистичких фанариота, и да ове мученике, којима Србија треба да да признање, ударам на нове муке?”, писао је епископ, стајући у одбрану оних без чијих мука и жртава „Македонија би била или потурчена или грцизирана”. Сматрао је, даље, да би суспендовање 36 свештеника огорчило не само њих већ и 36 села македонских, која би остала без свештеника, против „једне неправедне и насилне државе”. Затим, таква би мјера „у овоме народу” учврстила већ укоријењено мишљење „да су Срби безбожници”. „То су мишљење раније и Бугари овамо сејали и утврђивали. Државна поратна отмица манастирских имања почела је још више то мишљење, а индиферентност према вери православној па чак и директно непоштовање те вере од стране српског интелектуалног сталежа, са свим је потврдило мишљење македонаца, да су Срби безбожници.” Овај случај је дао прилику еп. Николају да се осврне и на опште стање у СПЦ у Македонији. Тако је, тврдећи да се поменути свештеницима не би могла пронаћи одговарајућа замјена, додао: „Даље, не може им се у опште за сада наћи замена, пошто Срби нерадо долазе на службу у Македонију, а свештеници поготову не, за то што им држава нуди до смешности малену материјалну потпору којој се и пандури оп-

---

71 Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве. Књ. 2. Од почетка XIX века до краја Друге светске рата* (Београд: ЈП, 2002), 290–292; Vladan Jovanović, *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918–1929: Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS* (Београд: Institut za noviju istoriju Srbije, 2002), 367.

штински смеју. Ја не могу да добијем свештенике из Србије за чланове Духовног Суда и намеснике, а камоли за парохијску службу.” На крају је истакао да би се акт прије могао примијенити на „шесдесет сувишних и опасних римских слугу у Београду него ли на ових 36 православних свештеника Охридских”, а умјесто њега, надао се, требало би да дође један акт којим би се мученичком свештенству у Македонији одало пуно национално и државно признање. „Такав један акт признања имао би као ехо – љубав према држави. Ја пак лично гарантујем за свештенике своје епархије, да ће они и у будуће продужити вршити само своју свештеничку дужност уносећи Богу молитве за Краља и сав народ. При том молим Вас да верујете, да онога од њих који би фактички преступио закон ја нити ћу криви ни штитити.”⁷²

Отворени сукоб између еп. Николаја и државних власти наступио је тек са покретањем конкордатског питања 1937. године. Он је, уз епископа Иринеја (Ђорђевића), заузео крајње непомирљиво становиште у вези са овим проблемом.⁷³ Полиција и државни органи власти пратили су говоре свештеника на простору Охридско-битољске епархије уперене против конкордата током септембра 1937. године. Наглашавани су они дијелови говора који су били уперени против власти. У говорима су величани упокојени патријарх Варнава и еп. Николај.⁷⁴ Почетком 1938. еп.

72 АЈ, 69, 183, Православни епископ Охридски, Пов. Бр 11, 14/27. априла 1928, Охрид; Ожеговић, „Др Николај (Велимировић) као епископ охридски (1920–1931)”, 463. У писму је видљиво да је епископ раздвајао Србе и становништво Македоније. Ипак, не можемо са сигурношћу тврдити да је епископ заиста сматрао да становништво Македоније није дио српског народа. Као још један занимљив примјер, може да послужи некролог еп. Николаја поводом смрти свештеника Наума Несторовића из Струте, децембра 1935. године. Описујући његов изглед, закључио је: „Прави словенски тип по спољашњем изгледу и држању”, нигдје не спомињући српску припадност. „Упокој Господе!”, у: Велимировић, *Сабрана дела*. Књ. 9, 482; Приликом разговора са Григоријем Божовићем, епископ је рекао: „Слушајте, ја сам хришћанин и богомољац. Али јасно ово видим и гласно ћу рећи: у Македонији не постоји више национално питање. Само је потребно још ближе духовно уједначавање”, Божовић, „По јужној Србији. Православско гнездо”, 2.

73 Радмила Радић, *Живот у временима: иаџиријарх Гаврило (Дожић) 1881–1950* (Београд: Институт за теолошка истраживања, Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд 2011), 282.

74 АСАССПЦ, 7, Краљевска банска управа Вардарске бановине, Пов. II, бр. 6983, Скопље, 5. октобра 1937. год. Г-ну Драгомиру Милошевићу, протојереју архијерејском заменику, Битољ.

Николај није прихватио измирење до кога је дошло између државе и СПЦ, на челу са новим патријархом Гаврилом (Дожићем), предводећи незадовољнике и, на неки начин, угрожавајући црквено јединство.⁷⁵ Еп. Николај је 1. марта 1938. поднио молбу за оставку на активно чланство у Светом архијерејском сабору због „скидања санкција са спроводиоца конкордата и гонитеља Светосавске цркве, и у вези давања истим тим лицима – моментално и хитно – оних највиших почести коју световњаци могу имати у нашој цркви”.⁷⁶ Молба није усвојена и улиједио је период захлађења односа и сукоба еп. Николаја са црквеним врхом.⁷⁷ Убрзо након тога еп. Николају је одузета администрација Охридско-Битољском епархијом, о чему је епископ сазнао из дневне штампе 21. марта, а званични акт добио 27. марта. Одмах се обратио Синоду са молбом да му продужи администрирање до Томине недјеље, како би могао да се опрости са народом „с којим сам провео 18 година, својих најбољих година живота и труда” и како би могао да сабере ствари из својих резиденција у Охриду и Битољу.⁷⁸ Поводом неуважавања оставке и смјене еп. Николај се обратио Сабору средином јуна 1938: „Ја сам фактично ако не вербално стављен под санкције, управо још горе, ја сам кажњен, од стране Светог Синода изненадном, без преседана у нашој цркви, неоправданом и неправедном сменом са администрације епархијом Охридско-Битољском, у којој сам са Божјом помоћи радио колико сам могао пуних 18 година и то сменом само на нека два месеца пред садашње заседање Светог архијерејског Сабора. Овај изненадни, неправедни и непотребни удар на мене осетио сам и ја и сав народ са свештенством оне велике епархије као казну, штетну по црквене интересе а корисну за гонитељску Владу и за посланике оне епархије који су били под санкцијама. Ја сам дакле стављен под санкције да би се са њих безусловно скинуле санкције.” Епископ је, дакле, смјену сматрао посљедицом властите истрајности у „војевању против папизма” и одбрани „цркве и народа од јеретичког

75 Радић, *Живот у временима*, 339.

76 АСАССПЦ, 7. ЕБр. 451-Н-18, 1. марта 1938 год, Краљево. Светом архијерејском синоду, Патријаршија Београд; Светом архијерејском сабору, Патријаршија, Београд.

77 АСАССПЦ, 7, Патријаршија Српске православне цркве, Број Пов. 95/ Зап. 708, 11. V/28. IV. 1938 год., Београд.

78 АСАССПЦ, 7, Православни Епископ Епархије жичке, ЕБр. 632, 14/27. марта 1938 год., у Краљеву. Светом архијерејском синоду Српске православне цркве, Београд.

епископа римског”.⁷⁹ Еп. Николај је критиковао стање у Охридско-битољској епархији под новим администратором, епископом злетовско-струмичким Симеоном (Поповићем).⁸⁰ Полицијски службеници су пратили активности и говоре еп. Николаја и достављали патријарху. Епископ је јавно износио свој став да му је због „борбе за нацију и православу веру” одузета Охридско-битољска епархија и да се може десити да му одзму и Жичку епархију, али да би и тада, као и 1937, кренуо са народом у победоносну борбу.⁸¹

Свечано устоличење новоизабраног епископа охридско-битољског Платона (Јовановића) извршено је у Битољу 4. септембра 1938. године.⁸² Велико узбуђење у Битољу, али и у цијелој СПЦ изазвала је бесједа новог епископа на празник Св. Николе 1939. године, у Саборној цркви Светог Димитрија. Нови епископ је напао свог претходника тешким оптужбама од којих је штампа пренијела само дио. Тврдио је како је еп. Николај желио да постане идол и да му се клањају, да је „јеретик и секташ”, да није православац, да је мрзио царску и православу Русију итд. Оптужио га је и да предводи раскол у СПЦ. Присутни у цркви су негодовали, а многи нису пришли епископу да узму нафору. На слави еп. Платона, тога дана, није било пола наставника из Богословије.⁸³ Био је то одговор

79 АСАССПЦ, 7, Православни епископ епархије жичке, ЕБР. 1126, 3/16. јуна 1938, у Краљеву. Светом архијерејском Сабору Београд.

80 АСАССПЦ, 7, Православни епископ Епархије жичке, Пов. Е. Бр. 18, 30. IV/13. V. 1938, у Краљеву, Светом архијерејском синоду, Београд, Како се сада администрира епархијом Охридско-битољском, по казивању сада пок. проте Ђорђа Цветковића, члана Црквеног суда у Битољу, Из канцеларије Епископа Жичког 3/16 јуна 1938 године, ЕБР. 1126, у Краљеву.

81 АСАССПЦ, 7, Краљевина Југославија, Министарство унутрашњих послова, Одељење за државну заштиту I, Пов. I бр. 35378, 4. јула 1938 год., Београд. Његовој светости г. др. Гаврилу, Архиепископу пећском, Митрополиту Београдско-карловачком и Патријарху Српском, Београд.

82 „Свечано устоличење његовог преосвештенства епископа охридско-битољског господина Платона у Битољу”, *Гласник: службени орган Српске православне патријаршије*, 27. 9. (10. 10) 1938, 659.

83 Љ. Стојовић, „Говор епископа г. Платона у Битољу. Он је изазвао велико изненађење”, *Политика*, 28. 12. 1939, 12; Радић, *Животи у временима: патријарх Гаврило (Дожић) 1881-1950*, 326. Нешто раније Григорије Божовић је писао о неповољном стању у Охридско-битољској епархији под управом еп. Платона. „Какво је стање у Битољско-охридској епархији? Патријаршија треба да пружи народу права обавештења”, *Политика*, 14. 10. 1939, 11.

средине у којој је еп. Николај годинама служио на оптужбе на његов рачун, у периоду превирања како у СПЦ, тако и у југословенској држави, пред сами слом и почетак незапамћеног страдања током Другог свјетског рата.

Резиме

Налазећи се на челу новоосноване Охридско-битољске епархије у периоду 1931–1936. и до 1938. као њен администратор, епископ др Николај (Велимировић) наставио је све основне правце дјелатности које је започео доласком у Охрид, деценију раније. Радио је на побољшању дисциплине свештенства и богослужбеног живота, придобијао вјернике за монашки живот, пратио и помагао рад битољске Богословије и развио широку мисионарску дјелатност путем мисионарских писама, црквене штампе и других дјела на теме из православне побожности. Важан аспект његовог рада био је добротворни ангажман који се огледао, поред осталог, и кроз оснивање сиротињске кухиње и дјечијег сиротишта. Као изузетан ерудита, бесједник и харизматик, привлачио је бројне посјетиоце, домаће и стране, у Македонију, а био је активан и на пољу српско-бугарског црквеног и међудржавног зближавања након сукоба у Првом свјетском рату. Настојао је да очува и афирмише српске црквене и националне традиције, посебно оне које су се тичале борбе за ослобођење и уједињење. Повремено је критиковао регионалне, па и највише државне али и црквене власти. У отворени сукоб са државним властима ушао је 1937, као непомирљиви противник склапања конкордата са Ватиканом, док је у сукоб са врхом СПЦ ушао наредне 1938. године, због противљења постигнутом компромису са државом у вези са истим питањем. Управо током тог сукоба одузето му је администрирање Охридско-битољском епархијом. На тај начин је завршен врло плодан рад еп. Николаја у „јужним крајевима”, у којима је, по сопственом признању, провео најбоље године живота. Био је то несумњиво период када је од религијског мислиоца склоног еклектицизму постао православни теолог све више окренут аскези и мистицизму.

Списак референци – Reference list

Архиви – Archives

- Arhiv Jugoslavije. Fond 69, Ministarstvo vera Kraljevine Jugoslavije 1919–1929.
- Arhiva Svetog arhijerejskog sinoda Srpske pravoslavne crkve.
- Državen arhiv na Republika Severna Makedonija – Oddelenie Bitola, fond Eparhiski duhoven sud – Bitola; fond Srpska pravoslavna crkvena opština Bitola.

Објављени извори – Published sources

- Jastrebov, Ivan Stepanovič. *Običai i pesni tureckih serbov (v Prizrene, Ipeke, Morave i Dibre): Iz putevih zapisok I. S. Jastrebova*. Sankt-Peterburg: tipografija V. S. Balaševa, 1886. (Cyrillic)
- Jovanović, Dragoljub. *Medaljoni. Knjiga I*. Beograd: Službeni glasnik, 2008. (Cyrillic)
- Jovanović Stoimirović, Milan. *Portreti prema živim modelima*. Novi Sad: Matica srpska, 1998. (Cyrillic)
- *Spomenica srpsko-pravoslavnog sabornog hrama Svete Bogorodice u Skoplju: 1835–1935*. Skoplje: Srpska pravoslavna crkvena opština grada Skoplja, Skoplje, 1935. (Cyrillic)
- Velimirović, Nikolaj. *Sabrana dela. Knj. 1: Vladičina dela i bio-bibliografija 1880–1941*, priređivač Milisav D. Protić. Šabac: Manastir Svetog Nikolaja Soko, 2016. (Cyrillic)
- Velimirović, Nikolaj. *Sabrana dela. Knj. 9*. Šabac: Manastir Svetog Nikolaja Soko, 2016. (Cyrillic)
- Velimirović, Nikolaj. *Sabrana dela. Knj. 13*. Šabac: Manastir Svetog Nikolaja Soko, 2016. (Cyrillic)
- West, Rebecca. *Black lamb and grey falcon: the record of a journey through Yugoslavia in 1937*. London-Melbourne-Toronto: Macmillan, 1967.

Штампа – Newspapers

- *Bratstvo: list za vjersko i narodno prosvjećivanje* (1932)
- *Duhovna straža: časopis za duhovnu prosvetu, monaški i crkveni život* (1931)
- *Duhovni život: list za duhovne pojave* (1932)
- *Glasnik: službeni list Srpske pravoslavne patrijaršije* (1925, 1931, 1932, 1936, 1937, 1938)
- *Misionar/Misionar: organ saveza pravoslavnih bratstava nar. hrišćanske zajednice* (1935, 1936)
- *Hrišćansko delo: časopis za hrišćansku kulturu i crkveni život* (1935)

- *Pastirski glas: list za versko-moralnu obnovu Srpskoga naroda: organ Udruženja svršenih i bivših bogoslova Srpske pravoslavne crkve* (1939)
- *Politika* (1929, 1934, 1935, 1936, 1939)
- *Pregled Crkve Eparhije žičke* (1936)
- *Svetosavlje: organ Udruženja studenata Pravoslavnog bogoslovskeg fakulteta/ Svetosavlje: organ studenata Pravoslavnog bogoslovskeg fakulteta u Beogradu* (1932, 1934)
- *Vreme* (1936)

Литература – Secondary works

- „Bogdaj” Bitolj. Gornji Milanovac: Manastir Vračevšnica, 2019. (Cyrillic)
- Bigović, Radovan. *Od Svečoveka do Bogočoveka: hrišćanska filozofija vladike Nikolaja Velimirovića*. Beograd: Društvo Raška škola, 1998. (Cyrillic)
- Grčev, Kokan. *Crkovnoto graditelstvo vo Makedonija megu dvete svetski vojni 1918–1940*. Skopje: Institut za folklor „Marko Cepenkov”, 1998. (Cyrillic)
- Janković, Milan D. *Episkop Nikolaj: život, misao i delo*. Knjiga II. Šabac: Eparhija šabačko-valjevska, 2002. (Cyrillic)
- Jovanović, Vladan. *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918–1929: Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2002.
- Jovanović, Vladan. *Vardarska banovina: 1929–1941*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2011. (Cyrillic)
- Kamberović, Ivica. „Blagodelanje sestre Nadežde Adžić u Bitolju i Trsteniku”. U: *Igumanija Ana (Adžić) – oličenje posvećenosti. Zbornik radova povodom 120 godina od rođenja i 70 godina od primanja monaškog čina*, urednici Ilijana R. Čutura i Oliver Đorđević, 113–122. Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu i Istorijski arhiv „Srednje Pomoravlje”, 2019. (Cyrillic)
- (Kern Konstantin Eduardovič; arhim.), Kiprian. *Se voshodim vo Ierusalim. Ierusalimskie dnevniki arhimandrita Kipriana (Kerna): oktjabr 1928-ijun 1930*. Ierusalim: izdanie Sviato-Sergievskogo pravoslavnog bogoslovskeg instituta v Pariže i Ruskogo instituta v Ierusalime/ podgotovka teksta k izdaniju, vstupil-naija statija i komentarii diakona Aleksandra Zanemonca, Beit aKerem, 2013. (Cyrillic)
- (Kern), Arhimandrit Kiprian. *Pravoslavnoe pastirskoe služenie: lekci, pisma*. Moskva: PSTGU, 2022. (Cyrillic)
- Kokotović, Budimir. „Sveti Vladika Nikolaj Velimirović i Bitoljska bogoslovija”. *Nicholai Studies* 4/2022, 367–388. (Cyrillic) DOI: 10.46825/nicholaistudies/ns.2022.2.4.367-388

- Kostadinovski, Dragi. *Vardarskiot del od Makedonija pod jurisdikcija na Srpskata pravoslavna crkva (1919–1941)*. Skopje: Menora, 2003. (Cyrillic)
- Lubardić, Bogdan. „Nikolaj Velimirović”. U: *Srbi 1903–1914: istorija ideja, priredivač Miloš Ković*, 328–357. Beograd: Clio, 2015. (Cyrillic)
- Milutinović, Zoran. *Prebolevanje Evrope: konstrukcija Evrope u srpskoj kulturi*. Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2023. (Cyrillic)
- Ožegović, Nikola. „Dr Nikolaj (Velimirović) kao episkop ohridski (1920–1931)”. *Crkvene studije* 22/2025, 457–477. (Cyrillic) DOI: 10.18485/ccs_cs.2025.22.22.25
- Petkovska, Biljana. *Bitolskata bogoslovija „Sveti Jovan Bogoslov” (1922–1941)*. Skopje: Kultura, 2014. (Cyrillic)
- Petrović, Srećko. „Neki aspekti eklisiologije dijaspore u misli vladike Nikolaja Velimirovića: ka crkvenom odgovoru na pitanja nacionalizma i etnofiletizma”. U: *Mesto eklisiologije u savremenom sistematskom bogoslovlju. Zbornik radova*, urednici Zlatko Matić, Aleksandar Đakovac i Rade Kisić, 165–210. Beograd: Institut za Sistematsko bogoslovlje Pravoslavnog bogoslovske fakulteta Univerziteta u Beogradu, 2021. (Cyrillic)
- Radić, Radmila. *Vojislav Janić (1890–1944), sveštenik i političar: pogled kroz analitički prozor*. Beograd: INIS, 2018. (Cyrillic)
- Radić, Radmila. *Život u vremenima: patrijarh Gavriilo (Dožić) 1881–1950*. Beograd: Institut za teološka istraživanja, Pravoslavni bogoslovski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011. (Cyrillic)
- Priit Rohtmets and Radić Radmila. „The Process of Religious and Political Rapprochement between Bulgaria and Yugoslavia in 1920s and 1930s – An International Ecumenical Perspective”. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, Vol. XXXVI, 1 (2016), 42–89. <http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol36/iss1/5>
- Slijepčević, Đoko. *Istorija Srpske pravoslavne crkve. Knj. 2. Od početka XIX veka do kraja Drugog svetskog rata*. Beograd: JRJ, 2002. (Cyrillic)
- Sredojević, Aleksandar D. *Srpski patrijarh Dimitrije Pavlović (1920–1930)*. Beograd: Hrišćanska misao, 2017. (Cyrillic)
- Stankov, Ljiljana. „Sveti posao, sa puno ljubavi i duše – dobrotvorni rad Nadežde Adžić u Beogradu i Bitolju”. U: *Igumanija Ana (Adžić) – oličenje posvećenosti. Zbornik radova povodom 120 godina od rođenja i 70 godina od primanja monaškog čina*, urednici Ilijana R. Čutura i Oliver Đorđević, 41–58. Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu i Istorijski arhiv „Srednje Pomoravlje”, 2019. (Cyrillic)
- Šljivić, Dragan. „The Orthodox Nevercoming Land: St. Nikolaj of Ohrid and Žiča on Democracy”. In: *Bishop Nikolaj Velimirović: old controversies in historical and theological context*, edited by Vladimir Cvetković and Dragan Bakić, 323–352. Bel-

- grade: Institute for Balkan Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts, Los Angeles: St. Sebastian Press, 2022.
- Timotijević, Miloš. *Vek sumnje: religioznost u čačanskom kraju 1886–2008*. Čačak: Legenda K. D. i Narodni muzej Čačak, 2009. (Cyrillic)
  - Trajanovski, Aleksandar. *Vozobnovuvanje na Ohridskata arhiepiskopija kako Makedonska pravoslavna crkva i neizvinot šematizam (50 godini od vozobnovuvanjeto na Ohridskata arhiepiskopija kako Makedonska pravoslavna crkva 1958–2008)*. Skopje: Institut za nacionalna istorija – Skopje, 2008. (Cyrillic)

SUMMARY

Nikola Ožegović

DR. NIKOLAJ (VELIMIROVIĆ) AS THE BISHOP OF
THE DIOCESE OF OHRID AND BITOLA (1931–1938)

ABSTRACT: Dr. Nikolaj (Velimirović)'s tenure as Bishop of the Diocese of Ohrid and Bitola, established in 1931, showcased his multifaceted personality and diverse pursuits. Embracing mysticism, a life of prayer and extensive writing, his activities could not be limited only to narrowly defined church matters. Within a diocese marked by poverty but also a rich cultural legacy, he engaged in social and missionary activities. His charismatic presence, eloquence, and intellectual rigor attracted public attention but also brought him into conflict with church authorities, particularly in 1937 and 1938.

KEYWORDS: Bishop Dr. Nikolaj (Velimirović), Diocese of Ohrid and Bitola, Serbian Orthodox Church, missionary work, charitable activities, national engagement, conflicts with the church authorities

Being at the head of the newly founded Eparchy of Ohrid and Bitola in the period 1931–1936. and until 1938, as its administrator, Bishop Dr. Nikolaj (Velimirović) continued all the basic lines of activity that he had started when he arrived in Ohrid, a decade earlier. He worked to improve the discipline of the clergy and liturgical life, won believers for the monastic life, followed and helped the work of the Bitola Theological Seminary and developed a wide missionary activity through missionary letters, church press and other works on topics from Orthodox piety. An important aspect of his work was charitable involvement, which was reflected, among other things, in the establishment of a poor kitchen and an orphanage. As in the twenties, he attracted numerous visitors, domestic and foreign, to Macedonia and was active in the field of Serbian-Bulgarian church and national rapprochement after the conflict in the First World War. He tried to preserve and affirm Serbian church

and national traditions, especially those related to the struggle for liberation and unification. From time to time, he criticized the regional and even the highest state and church authorities. He entered into an open conflict with the government authorities in 1937, as an irreconcilable opponent of concluding a concordat with the Vatican, while he entered into a conflict with the top of the Serbian Orthodox Church in 1938, due to opposition to the compromise reached with the state regarding the same issue. It was during that conflict that he was deprived of the administration of the Eparchy of Ohrid and Bitola.